

บทที่ ๔

การประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาล มาใช้ในสังคมไทย

จากบทที่ ๒ สรุปได้ว่า คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่มีวิถีชีวิต ประกอบด้วยการอยู่ครองเรือน มีครอบครัว เป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ มีอาชีพที่สุจริต มีศรัทธา มั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดีในการให้ทาน เป็นผู้มีสีล รักษาศีล ๕ ทุกวัน บางท่านถือศีล ๘ ในวันอุโบสถ เป็นผู้ที่มีสุตะ มีการสดับฟังพระธรรมเทศนา เป็นผู้ที่เจริญภาวนาเป็นประจำ และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ตลอดทั้งเป็นผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง และปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเกี่ยวกับการประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลมาใช้ในสังคมไทย โดยจะนำเสนอใน ๓ ประเด็น คือ การทำประโยชน์ตน การทำประโยชน์ส่วนรวม และการศึกษาปฏิบัติอบรมตน

๔.๑ การทำประโยชน์ตน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) แสดงความเห็นว่ โสดาบัน ซึ่งเป็นอารยชนในชุมชนชาวพุทธดำเนินชีวิตตามมรรคา ที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา เป็นผู้มีสีลธรรมที่เป็นไปตามเหตุผล ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้มีชีวิตร่วมกันที่สงบสุข เอื้อแก่ความเจริญงอกงามแห่งประโยชน์ที่พึงได้พึงถึงตามลำดับทั้งแก่ตนและผู้อื่น^๑ คฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะเป็นโสดาบันนั้นในเบื้องต้นควรประพฤติตนเป็นคฤหัสถ์ที่ดี มีศีล ๕ บริบูรณ์ และเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ

คฤหัสถ์ผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย มีคุณธรรมจริยธรรม ได้ชื่อว่าเป็นคฤหัสถ์ที่ดี ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงอุบาสกแก้ว หรืออุบาสกปทุม ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

- ๑) เป็นผู้มีสีล
- ๒) เป็นผู้มีสีล

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘๑.

๓) เป็นผู้ไม่ถ่อมมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล

๔) ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา^๒

๕) ทำอุปการะในศาสนานี้ก่อน^๒

การเป็นผู้มีศรัทธานั้นได้อธิบายไว้แล้วในบทที่ ๓ สำหรับการเป็นผู้มีศีลนั้น ศีล ๕ เป็นมาตรฐานอย่างต่ำที่สุดของคฤหัสถ์ผู้มีศีล อนุมานจากที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้ามahanama ว่า เมื่อใดอุบาสกนั้นเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินคาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เมื่อนั้นชื่อว่าผู้มีศีล^๓ สรุปสาระของการเป็นผู้มีศีล ๕ คือ การดำเนินชีวิตที่มีเจตนาเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางชีวิตร่างกาย ทางทรัพย์สิน ทางคู่ครอง หรือบุคคลที่เขารักห่วงแหน ทางวาจาเท็จโกหกหลอกลวง และไม่ดำเนินชีวิตอย่างประมาทมัวเมา เนื่องจากใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ^๔

ผู้ที่มีศีล ๕ บริบูรณ์นั้น ส่งผลให้เป็นผู้ที่มีสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ มีอาชีพที่สุจริต มีการเลี้ยงชีวิตที่ไม่ผิดศีลธรรมไปโดยปริยาย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงการค้าขายที่อุบาสกไม่ควรประกอบ ๕ ประการ คือ

๑) การค้าขายคัสตราวุธ

๒) การค้าขายสัตว์

๓) การค้าขายเนื้อ

๔) การค้าขายของมีนเมา

๕) การค้าขายยาพิษ^๕

เพราะการค้าขายทั้ง ๕ ประการนั้นเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น และส่งเสริมให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม สำหรับการขายสัตว์นั้นหมายถึงการค้าขายมนุษย์ คฤหัสถ์ที่ประสงค์จะเป็นโสดาบันจึงไม่ควรประกอบอาชีพค้าขายดังกล่าว และไม่ควรชักชวนผู้อื่นให้ทำ

สำหรับผู้ถ่อมมงคลตื่นข่าว หมายถึง บุคคลผู้ประกอบด้วย ๑) ทิฐุมงคล (เชื่อว่ารูปเป็นมงคล) ๒) สุตมงคล (เชื่อว่าเสียงเป็นมงคล) ๓) มุตมงคล (เชื่อว่ากลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นมงคล) กล่าวคือต่างก็มีความเชื่อที่แตกต่างกันไปว่า “สิ่งนี้ ๆ เป็นมงคล อะไร ๆ จักสำเร็จได้ด้วยสิ่งนี้ ๆ”^๖

^๒ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๙๓.

^๓ อัง.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๒๕/๒๖๘ - ๒๖๙.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๖๙ - ๗๗๐.

^๕ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

^๖ อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๕/๖๗.

ในเรื่องการถือมงคลนี้ พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ในบุพพณสูตร ว่าด้วยเวลาเช้าเป็นฤกษ์ดีว่า สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยกาย) วาจาสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยวาจา) และมโนสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยใจ) ในเวลาใด เวลานั้นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์ทั้งหลายประพฤติชอบในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคล สัตว์ทั้งหลายทำกรรมดีแล้ว ย่อมได้ประโยชน์อันเป็นส่วนดี ได้รับความสุของกามในพุทธศาสนา ไม่มีโรค ถึงความสุขพร้อมด้วยญาติทั้งมวล ^๗

ในส่วนของการทำอุปักระ หมายถึง ทำกิจที่เป็นกุศล มีการให้ทานเป็นต้น ^๘ ส่วนการทำอุปักระนอกศาสนา ก่อน หมายถึงให้เครื่องไทยธรรมแก่เดียรฉัตรก่อนแล้วจึงถวายแก่ภิกษุในภายหลัง ^๙ ดังปรากฏหลักฐานในอังคุรเปตวัตถุว่า ทานมากมายที่บุคคลให้แก่บุคคลผู้มั่งคั่ง มีผลไม่ไพบูลย์ ทั้งไม่ทำหายกให้ปลื้มใจ อุปักระเมื่อน้อยที่บุคคลทำแล้วในท่านผู้มีศีล มีคุณความดี ผู้คงที่ บุญย่อมมีผลมาก จึงควรเลือกให้ทานในบุคคลที่ให้แล้วมีผลมาก ได้แก่ ทักขิณียบุคคล ^{๑๐} ทั้งหลายซึ่งยังอยู่ในมนุษยโลกนี้ บุญย่อมมีผลมาก เหมือนพืชที่หวานลงในนาดี ดังตัวอย่างจากอินทกมาณพถวายอาหารทัพพีหนึ่งแก่พระอนูรุธเถระ เมื่อตายแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และมีรัศมีรุ่งเรืองยิ่งกว่าอังคุรเทพบุตร ซึ่งเคยให้ทานแก่หมู่ชนวันละ ๖๐,๐๐๐ เล่มเกวียนเป็นประจำ ตลอดกาลนาน แต่ไม่เคยทำทานกับทักขิณียบุคคลเลย ^{๑๑}

นอกจากนี้ คฤหัสถ์ที่ดีต้องปฏิบัติเพื่อความเจริญในศีลธรรม หรือเพื่อความไม่เสื่อมของอุบาสกอุบาสิกาอีก ๗ ประการ หากไม่ปฏิบัติตามจะทำให้เสื่อมจากศีลธรรม ธรรมทั้ง ๗ ประการ นั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในทุติยปริหานิสูตรว่า

ธรรม ๗ ประการ คือ

- ๑) ไม่ละเลยการเยียมเยียนภิกษุ
- ๒) ไม่ทอดทิ้งการฟังศีลธรรม
- ๓) ศึกษาในอริศีล

^๗ ดูรายละเอียดใน อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๓๙๙ - ๔๐๐.

^๘ อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๕/๖๗, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๙๒, อัง.ปญจก.อ. ๓๖/๘๒๑.

^๙ อัง.สตตก.อ. ๓/๒๙/๑๗๘ (คำอธิบาย อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๙/๔๔-๔๕)

^{๑๐} ทักขิณียบุคคล คือ บุคคลที่มีคุณความดีสมควรแก่ของที่ทำบุญ ช่วยเอื้ออำนวยให้สิ่งที่ถวายเป็นของบริสุทธ์ เป็นเหตุให้เกิดมีผลมาก ได้แก่ พระอริยสงฆ์ และท่านที่มีศีล อ่างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๕ - ๑๒๖.

^{๑๑} ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๓๐๖ - ๓๓๐/๒๑๖ - ๒๑๙.

- ๔) มีความเลื่อมใสมากในภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นนวกะ และผู้เป็นมัชฌิมะ
- ๕) พึงธรรมอย่างไม่ค่อยคิดโต้แย้งเพ่งโทษ
- ๖) ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนานี้
- ๗) ทำอุปัการะในศาสนานี้ก่อน^{๑๒}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสรรเสริญคฤหัสถ์ผู้เลศประเสริฐว่า เป็นผู้ที่แสวงหาโมกขทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการทำงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาโมกขทรัพย์ได้แล้วก็บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่ายทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น เห็นโทษ ใช้สอยโมกขทรัพย์เหล่านั้นด้วยปัญญา^{๑๓} ดังนั้นคฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะเป็นโสดาบัน เมื่อแสวงหาโมกขทรัพย์มาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ได้มาโดยชอบธรรมแล้ว ก็ควรใช้โมกขทรัพย์เหล่านั้นเพื่อทำประโยชน์ตน และเผื่อแผ่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วย

วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันส่วนใหญ่ในสมัยพุทธกาล มีวิถีชีวิตในด้านการทำประโยชน์ตนด้วยการใช้ชีวิตในการอยู่ครองเรือน เลี่ยงชีวิตในทางที่ชอบ ไม่ประกอบอาชีพค้าขายในทางที่ผิด เช่น ชีวกโกมารภัจ ประกอบอาชีพแพทย์ อนาถบิณฑิกเศรษฐี ประกอบอาชีพค้าขายสินค้า บางท่านเคยประกอบมิจฉาอาชีพะ เช่น นางสิริมา เดิมเคยเป็นหญิงนครโสเภณี เมื่อได้บรรลุธรรมเป็นโสดาบันแล้วก็เลิกอาชีพนั้น นายพราณกุกกุฏมิต เดิมเคยประกอบอาชีพล่าสัตว์และขายเนื้อ เมื่อได้บรรลุธรรมเป็นโสดาบันแล้วก็เลิกอาชีพนั้น

คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันเป็นอุบาสกแก้ว ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ เป็นผู้ที่มีศรัทธามีศีล ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกพระพุทธศาสนา และทำอุปัการะในพระพุทธศาสนา ก่อน เช่น พระเจ้าพิมพิสาร มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ทำนุบำรุงประชาชน และอุปถัมภ์ศาสนา เมื่อทรงเป็นโสดาบันก็ทรงทำอุปัการะในพระพุทธศาสนา ก่อน แม้พระองค์กำลังจะสิ้นพระชนม์ก็ทรงยึดมั่นในพระรัตนตรัยไม่เสื่อมคลาย คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันหลายท่าน เช่น ชีวกโกมารภัจ อนาถบิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขา เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความไม่เสื่อมทั้ง ๗ ประการ คือ ไม่ละเลยการเยี่ยมภิกษุ ไม่ทอดทิ้งการฟังสัทธรรม ศึกษาในอริสัจ มีความเลื่อมใสมากในภิกษุ พึงธรรมอย่างไม่ค่อยคิดโต้แย้ง ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกพระพุทธศาสนา และทำอุปัการะในพระพุทธศาสนา ก่อน

สรุปได้ว่า การประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลมาใช้ในสังคมไทย ในด้านการทำประโยชน์ตนนั้นคฤหัสถ์ที่ประสงค์จะเป็นโสดาบันต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ อันได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกแก้ว ได้แก่ เป็นผู้ที่มีศรัทธา ไม่ถือมงคล

^{๑๒} อก.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๙ - ๓๐/๔๕ - ๔๖.

^{๑๓} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๔/๔๒๒ - ๔๒๗, อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๑/๒๐๗ - ๒๑๒.

ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณาทานนอกพระพุทธศาสนา และทำอุปัชฌาย์ในพระพุทธศาสนา ก่อน เป็นผู้ที่มี ศีลธรรม รักษาศีล ๕ ทุกวัน และควรถือศีล ๘ ในวันอุโบสถ ประกอบสมาธิภาวนา เลี้ยงชีวิตในทางที่ ชอบ ไม่เบียดเบียนตนไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ประกอบมิจฉาอาชีพ และต้องปฏิบัติเพื่อความเจริญใน ศักดิ์ธรรมของอุบาสกอุบาสิกาเพิ่มอีก ๕ ประการ คือ ไม่ละเลยการเยียมภิกษุ ไม่ทอดทิ้งการฟัง ศักดิ์ธรรม ศึกษาในอริยศีล มีความเลื่อมใสในภิกษุ และฟังธรรมอย่างไม่คอยคิดโต้แย้งเพ่งโทษ

๔.๒ การทำประโยชน์ส่วนรวม

การทำกิจหรือการงานของโสดาบันนั้น ทำเพื่อประโยชน์สุขของสาธารณชน เอาใจใส่ รับผิดชอบต่อกิจการของส่วนรวม การทำเพื่ออนุเคราะห์และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวโลก ได้แก่ การแนะนำสั่งสอน ให้ความรู้ ตลอดจนดำเนิชีวิตและประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี ดังที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสแนะนำอริยสาวกให้เดินทางไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่อ อนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ จงแสดงธรรม และ ประกาศพรหมจรรย์^{๑๔} สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมทั้งหลาย ย่อมปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่คน หมู่มาก เพื่อประโยชน์ เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก^{๑๕}

พระพุทธเจ้าทรงแนะนำวิธีการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นไว้ ๘ ประการ คือ

- ๑) ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
- ๒) ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล
- ๓) ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ
- ๔) ชักชวนผู้อื่นให้เห็นภิกษุ
- ๕) ชักชวนผู้อื่นให้ฟังสัทธรรม
- ๖) ชักชวนผู้อื่นให้ทรงจำธรรมที่ฟังแล้วไว้ได้
- ๗) ชักชวนผู้อื่นให้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม
- ๘) ชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม^{๑๖}

กล่าวคือ เมื่อตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล และจาคะแล้ว ก็ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล และจาคะด้วย ตนเองเป็นผู้ประสพจะเห็นภิกษุ ประสพจะฟังสัทธรรม ทรงจำธรรมที่ฟังแล้วไว้ได้ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ฟังแล้ว รู้ธรรมรู้ธรรมแล้ว ปฏิบัติธรรมตาม สมควรแก่ธรรมแล้ว ก็ชักชวนผู้อื่นให้เห็นภิกษุ ฟังสัทธรรม ทรงจำธรรมที่ฟังแล้วไว้ได้ พิจารณา

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๑/๑๗๙.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๒๐/๓๕๔.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน อง.อภุจก. (ไทย) ๒๓/๒๕/๒๖๙ - ๒๗๐.

เนื้อความแห่งธรรม รู้ธรรมรู้ธรรม และปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมด้วย จึงจะเรียกว่า ผู้ปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลตนเองและเกื้อกูลผู้อื่น คฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะเป็นโสดาบันสมควรปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ทั้ง ๘ ประการ

นอกจากนี้ ในส่วนของการใช้สอยโภคทรัพย์เพื่อทำประโยชน์ส่วนรวมนั้น พระพุทธองค์ ทรงแนะนำอนาถปิณฑิกรเศรษฐี อริยสาวกให้ใช้โภคทรัพย์ด้วยประโยชน์ ๕ ประการ คือ

- ๑) บำรุงตนเอง บำรุงมารดาบิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และคนใช้ให้เป็นสุข
- ๒) บำรุงมิตรและอำมาตย์ให้เป็นสุข
- ๓) ป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ พระราชา โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือจากทายาท ทำตนให้ปลอดภัย

๔) ทำพลี ๕ อย่าง คือ ญาติพลี (สงเคราะห์ญาติ) อติถิพลี (ต้อนรับแขก) ปุพฺพเปตพลี (ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย) ราชพลี (ถวายเป็นของหลวง มีเสียภาษีอากร เป็นต้น) เทวตาพลี (ทำบุญอุทิศให้เทวดา)

๕) ตั้งทักษิณามีผลสูงขึ้นไปเป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ใน สมณพราหมณ์ผู้เว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท (อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ) ^{๑๗}

สำหรับการให้ทานนั้น พระพุทธองค์ตรัสแนะนำให้ถือปฏิบัติตามสัปปุริสทาน หรือ หลักการให้ทานของสัตบุรุษ ๘ ประการ คือ ๑) ให้ของที่สะอาด ๒) ให้ของที่ประณีต ๓) ให้ตามกาล ๔) ให้ของที่สมควร ๕) เลือกให้ (โดยการเลือกสิ่งที่ไม่ดีออก แล้วถวายแต่สิ่งที่ดีด้วยการแสวงหา ปฏิภาณ คือ พระทักขิไณยบุคคลและการตั้งความปรารถนาว่า ‘ถวายแก่ท่านรูปนี้จักมีผลมาก ถวายแก่ท่านรูปนี้จักไม่มีผลมาก’) ๖) ให้เป็นนิตยในท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เป็นเขตดี ๗) กำลังให้ก็ ทำจิตให้ผ่องใส ๘) ครั้นให้แล้วก็ดีใจ ^{๑๘}

ส่วนการอุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบนั้น คฤหัสถ์ที่ดีควรจะทำ บำรุงสมณพราหมณ์ โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา ๒) จะพูดสิ่งใดก็พูด ด้วยเมตตา ๓) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา ๔) เปิดประตูต้อนรับ ๕) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ ^{๑๙}

^{๑๗} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔ - ๖๖, อก.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๔๑/๙๒ - ๙๔, อก.จตุกก.อ. ๓๕/๖๑/ ๒๐๗ - ๒๐๙, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๑ - ๑๗๒.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน อก.อญจก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๙๖ - ๒๙๗, อก.อญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๗/๒๕๖-๒๕๗.

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาล ที่ได้รับการยกย่องในด้านปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ซึ่งถือเป็นการทำประโยชน์ส่วนรวม เช่น พระเจ้าพิมพิสารทรงช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนชาวมคธ ทรงนำประชาชนไปฟังพระธรรมเทศนา จนมีผู้บรรลุลุทธิธรรมมากมาย ทรงเกื้อกูลพระนางเขมา พระราชเทวี ให้มีโอกาสบรรลุลุทธิธรรม และได้บวชเป็นภิกษุณี ทรงเกื้อกูลพระเจ้าปุกกุสาดิ พระสหายต่างแดนซึ่งไม่เคยพบเห็นกันเลยให้ได้มีโอกาสเป็นพระอริยบุคคล ทรงใช้สอยพระราชทรัพย์ด้วยประโยชน์ทั้ง ๕ ประการ

หมอชีวกโกมารภัจ อนาคตินติกเศรษฐี และนางวิสาขา ทั้งสามท่านได้รับการยอมรับจาก พระราชา และประชาชนทั่วไปในด้านการมีวิถีชีวิตในการทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวโลก และการทำประโยชน์ส่วนรวม ท่านได้เกื้อกูลบุคคลในครอบครัว บริวาร ญาติมิตร และประชาชนทั่วไป โดยปฏิบัติเกื้อกูลผู้อื่นได้ครบทั้ง ๘ ประการ คือ ชักชวนผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ ให้เห็นภิกษุ ให้ฟังสัทธรรม ให้ทรงจำธรรมที่ฟัง ให้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม และได้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จนมีผู้บรรลุลุทธิธรรมหลายท่าน ท่านได้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา สร้างวัดเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ สร้างเสนาสนะ อุปถัมภ์บำรุงสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ ได้ใช้สอยโภคทรัพย์เพื่อทำประโยชน์ส่วนรวม ได้ประพาดิตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีชีวิตที่งดงาม ควรที่คฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะเป็นโสดาบันได้นำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

นางชุชุตตราเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ได้ชักชวนพระนางสามาวดีและบริวารให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล นางได้แสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้ชักชวนผู้อื่นให้มีโอกาสฟังธรรม จำพระธรรม และพิจารณาเนื้อความแห่งธรรม อันเป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก

คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันเหล่านั้น เป็นสัตบุรุษที่เกิดมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

สัตบุรุษผู้มีปัญญายู่ครองเรือน
เป็นผู้ไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืนและกลางวัน
ย่อมเกิดเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก
เมื่อระลึกถึงอุปการคุณที่มารดาบิดาทำไว้ก่อน
ย่อมบูชามารดาบิดาโดยชอบธรรม
สัตบุรุษผู้มีศรัทธาตั้งมั่นแล้ว
และมีศีลเป็นที่รัก รู้ธรรมแล้ว
ย่อมบูชาบรรพชิตผู้ไม่ครองเรือน
ผู้ไม่มีบาป ผู้ประพาดิตนพรหมจรรย์
สัตบุรุษผู้เกื้อกูลแก่พระราชา เกื้อกูลแก่เทวดา
เกื้อกูลแก่ญาติและสหายทั้งหลาย

ตั้งมั่นดีแล้วในสัทธรรม เป็นผู้ถือกุศลแก่คนทั้งปวง

สัตบุรุษนั้นกำจัดมลทินคือความตระหนี่ได้แล้ว

ย่อมถึงโลกอันเกษม^{๒๐}

สรุปได้ว่า การประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลมาใช้ในสังคมไทย ในด้านการทำประโยชน์ส่วนรวมนั้นคฤหัสถ์ที่ประสงค์จะเป็นโสดาบัน เมื่อตนเองเป็นคนดี ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล สุตะ และจาคะ ได้ฟังสัทธรรม ได้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม รู้ธรรมรู้ธรรม ได้ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม มีปัญญาแล้ว ก็ควรชักชวนผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ตลอดทั้งดำเนินชีวิตและประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ใช้สอยโภคทรัพย์เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อถือกุศลแก่คนหมู่มาก และหากมีโอกาสก็ควรจะแนะนำ ให้ความรู้ ให้ธรรมะ เป็นธรรมทาน

๔.๓ การศึกษาปฏิบัติอบรมตน

คฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะเป็นโสดาบันมีกิจสำคัญที่ต้องปฏิบัติในสิกขา เพื่อฝึกฝนอบรมตน และนำไปสู่การละสังโยชน์ คฤหัสถ์ที่ดีต้องปฏิบัติเพื่อความเจริญในสัทธรรม ๗ ประการ ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในหัวข้อการทำประโยชน์ตน แต่มีข้อปฏิบัติที่สำคัญยิ่งต่อการศึกษาปฏิบัติอบรมตนของคฤหัสถ์ ๕ ประการ คือ ๑) ไม่ละเลยการเยียมเยียนภิกษุ ๒) ไม่ทอดทิ้งการฟังสัทธรรม ๓) ศึกษาในอริสัจ ๔) มีความเลื่อมใสมากในภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นนวกะ และผู้เป็นมัชฌิมะ ๕) ฟังธรรมอย่างไม่คอยคิดโต้แย้งเพ่งโทษ

ในกิงสัสสูตร ว่าด้วยการจะบรรลุประโยชน์สูงสุดต้องประพฤติเช่นไร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบพระสารีบุตร ดังนี้

นรชนควรเป็นผู้ประพฤติดอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ริษยา และควรรู้จักกาลที่จะเข้าไปหาครูทั้งหลาย รู้จักขณะที่จะฟังธรรมมีกเวลาที่ท่านกล่าว และตั้งใจฟังสุภาสิตอื่น ๆ จากท่านโดยเคารพ ควรลดมานะ นบนอบอ่อนน้อมเข้าไปยังสำนักของครูตามเวลาเหมาะสม ตั้งใจระลึกลึถึงอรรถธรรม สังขมะ (ศีล) พรหมจรรย์ พร้อมทั้งยึดถือปฏิบัติตามนั้น

ควรเป็นผู้พอใจธรรม ยินดีในธรรม ดำรงอยู่ในธรรม รู้จักพิจารณาธรรม ไม่ควรกล่าววาจาที่ประทุษร้ายธรรม ควรให้เวลาสิ้นไปกับสุภาสิตที่แท้^{๒๑}

^{๒๐} อก.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๓๘/๒๙๘ - ๒๙๙.

^{๒๑} สุภาสิตที่แท้ หมายถึงสุภาสิตที่ประกอบด้วยสมณะและวิปัสสนา ; ขุ.สุ.อ. ๒/๓๓๐/๑๔๙, ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๒๘ - ๓๓๐/๕๗๕.

นรชนผู้ยินดีในธรรมที่พระอริยะประกาศแล้ว เป็นผู้ประเสริฐกว่าคนนอกนี้ ด้วยกาย วาจา และใจ ดำรงมั่นอยู่ในสันติ โสรัจจะ และสมาธิ จึงได้บรรลุถึงธรรมอันเป็นสาระแห่งสุขะและปัญญา^{๒๒}

ส่วนการศึกษาที่ดีเยี่ยมนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสแนะนำให้ศึกษาในธรรมวินัยที่พระองค์ประกาศไว้ เพราะการศึกษาที่เกี่ยวกับศิลปะต่าง ๆ เพื่อการเลี้ยงชีพ เช่น ศิลปะเกี่ยวกับช้าง ม้า รถ ธนู ดาบ ฯลฯ เป็นการศึกษาที่เลว เป็นของปฤชน ไม่ใช่ของอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ควรจะศึกษาในธรรมวินัยที่พระองค์ประกาศไว้ จึงจะเป็นการศึกษาที่ดีเยี่ยม ดังนี้

บุคคลใดมีศรัทธาตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่น บรรลุที่สุด มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง ศึกษาอริสัจสี่ บ้าง ศึกษาอริจิตสี่ บ้าง ศึกษาอริปัญญาบ้าง ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ การศึกษานี้ของบุคคลนั้นเป็นการศึกษาที่ยอดเยียมกว่าการศึกษาทั้งหลาย เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อให้แจ้งนิพพาน^{๒๓}

การศึกษาในพระพุทธศาสนา หรือไตรสิกขา คือ การศึกษาอบรมตนให้มีคุณธรรม และมีความรู้ที่สามารถทำลายสังโยชนในใจตนให้หมดสิ้นไป ผู้ที่ยังต้องศึกษาเรียนรู้อยู่ เรียกว่า เสขบุคคล ได้แก่ อริยบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือ โสดาบัน สกทาคามี และอนาคามี พระพุทธเจ้าตรัสในเสขสูตรว่า สิ่งที่ต้องศึกษา คือ “ศึกษาในอริสัจสี่ บ้าง อริจิตสี่ บ้าง อริปัญญา บ้าง ... ญาณในความสิ้นกิเลสย่อมเกิดขึ้นแก่พระเสขะผู้กำลังศึกษาและปฏิบัติตามทางสายตรง”^{๒๔} อรรถกถาอธิบายว่า ทางสายตรง ในที่นี้หมายถึงอริยมรรค^{๒๕} ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาและอริยมรรค จึงเป็นหลักปฏิบัติที่มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน

ในสโตการิฎฐานิทเทศ ซึ่งอธิบายการเจริญอานาปานัสสติ พระสารีบุตรได้อธิบายความหมายของสิกขาวา

^{๒๒} พ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๓๓/๕๗๖.

^{๒๓} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๐/๔๗๔.

^{๒๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒.

^{๒๕} อัง.ติก.อ. ๒/๘๖/๒๔๐.

ความสำรวม ชื่อว่าอภิสลสิกขา ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอภิจิตตสิกขา ความเห็น ชื่อว่า
อภิปญญาสิกขา

ภิกษุเมื่อคำนึงถึงสิกขา ๓ นี้ ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ ชื่อว่าศึกษา เมื่อเห็น ชื่อว่าศึกษา
เมื่อพิจารณา ชื่อว่าศึกษา เมื่ออธิษฐานจิต ชื่อว่าศึกษา เมื่อน้อมใจเชื่อด้วยศรัทธา ชื่อว่าศึกษา
เมื่อประกอบความเพียร ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งสติไว้มั่น ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตไว้มั่น ชื่อว่าศึกษา
เมื่อรู้ชัดด้วยปัญญา ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ยิ่งธรรมที่ควรรู้อย่างยิ่ง ชื่อว่าศึกษา เมื่อกำหนดรู้ธรรมที่ควร
กำหนดรู้ ชื่อว่าศึกษา เมื่อละธรรมที่ควรละ ชื่อว่าศึกษา เมื่อเจริญธรรมที่ควรเจริญ ชื่อว่าศึกษา
เมื่อทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง ชื่อว่าศึกษา ^{๒๖}

ไตรสิกขา จึงเป็นการปฏิบัติอบรมจิตจนเกิดความรู้แจ้ง และทำให้ละกิเลสและสังโยชนได้
สิกขา มี ๓ อย่าง คือ อภิสลสิกขา อภิจิตตสิกขา และอภิปญญาสิกขา ^{๒๗} เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาแล้ว
ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือทาง หรือข้อปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม

คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลศึกษาปฏิบัติอบรมตนตามหลักไตรสิกขา บางท่าน
เช่น หมอชีวกโกมารภัจ อนาถบิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขา ได้รับการรับรองจากพระพุทธเจ้าว่า เป็น
ผู้มีอริยศีล อริยญาณ และอริยวิมุตติ เป็นผู้เชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า เห็นอภิมตธรรม ทำให้แจ้งอภิมตธรรม
อยู่ โสดาบันทุกท่านเป็นผู้ศึกษาปฏิบัติตามหลักอภิสลสิกขาอยู่แล้ว ส่วนอภิจิตตสิกขา และอภิปญญา
สิกขานั้นมีการศึกษาปฏิบัติต่างกันไป เช่น พระเจ้าพิมพิสาร ทรงเจริญพุทธานุสสติ อัมมานุสสติ
และสังฆานุสสติ รวมทั้งการเดินจงกรม แม้ในเวลาจะสวรรคตพระองค์ก็ทรงระลึกถึงพระรัตนตรัยจน
สิ้นพระชนม์ พระนางสุปปาวสา ก็ทรงเจริญพุทธานุสสติ อัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ ดังจะเห็นได้
ในเวลาทรงมีทุกข์เวทนาจากพระอาการครรภ์หลงก็ทรงระลึกถึงพระรัตนตรัย นางวิสาขา
พระพุทธเจ้าทรงสอนให้รักษาอุโบสถแบบอริยอุโบสถ โดยการทำสมาธิเพียร ด้วยการเจริญอนุสสติ ๖
ส่วนนางเปสการีพราหมณ์ ใช้วิธีการเจริญวิปัสสนา พิจารณาอาการ ๓๒ ใส่ใจปฏิกุศลสัญญา อนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี และบุคคลในบ้าน ก็เจริญวิปัสสนา โดยพิจารณาอาการ ๓๒ ส่วนนางเปสการ ธิดา
นายช่างหูก ใช้วิธีการเจริญมรณสติ

อย่างไรก็ตาม การทำธุดะระในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า

ธุดะระในพระพุทธศาสนา มี ๒ อย่าง คือ คณธุดะระ กับวิปัสสนาธุดะระ ธุดะระนี้ คือ การเรียนนิกาย
หนึ่งก็ดี สองนิกายก็ดี จบพระพุทธวจนะ คือ พระไตรปิฎกก็ดี ตามสมควรแก่ปัญญาของตน
แล้วทรงไว้ กล่าวบอกพุทธวจนะนั้น ชื่อว่า คณธุดะระ ส่วนการเริ่มตั้งความสิ้นและความเสื่อมไว้
ในอภิมตภาพ ยังวิปัสสนาให้เจริญด้วยอำนาจแห่งการกระทำติดต่อกันแล้วถือเอาพระอรหัต ของ

^{๒๖} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๗๐/๒๖๗.

^{๒๗} พ.ป. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๘.

ภิกษุผู้มีความประพฤติเบาพร้อม ยินดียิ่งแล้วในเสนาสนะอันสงัด ชื่อว่า วิปัสสนาธุระ^{๒๘}

ดังนั้น ผู้ที่ประสงค์จะเป็นโสดาบันจึงต้องเรียนรู้และฝึกฝนอบรมตนให้มีคุณธรรมและความรู้ที่สามารถทำลายกิเลสในใจตน โดยอบรมใน ๓ ด้าน คือ การสำรวมกายและวาจา (อภิสัสสิกขา) การทำจิตให้มั่นคงไม่ฟุ้งซ่าน (อภิจิตตสิกขา) และการเห็นหรือรู้ตามความเป็นจริง (อภิปญญาสิกขา) ดังนี้

๑. อภิสัสสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง หมายถึง การมีศีล หรือการสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย^{๒๙} อภิสัสอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาศีลอย่างสูง เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ที่รักษาด้วยความเข้าใจ ให้เป็นเครื่องหนุนนำออกจากวัฏฏะ^{๓๐} พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรียกภิกษุผู้ไม่มีความชั่วทางกาย วาจา ใจ มีหิริครองใจนั้นว่า เป็นผู้ที่มีศีलगาม ภิกษุผู้มีศีलगาม คือ ภิกษุที่มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย^{๓๑} ส่วนผู้ที่ไม่มีความชั่วทางกาย วาจา ใจ คือ ผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ ละกายทุจริต ละวจีทุจริต ละมโนทุจริต และประพฤติกายสุจริต ประพฤติวจีสุจริต ประพฤติมโนสุจริต^{๓๒} ดังนั้น การรักษาศีลที่แท้จริงจึงหมายถึงการสำรวมกาย วาจา ใจ และระวังไม่ให้เกิดกิเลสในใจตน และไม่ทำอกุศลกรรมทางกาย วาจา

อภิสัสสิกขา ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ดังนี้

๑.๑ สัมมาวาจา คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมุสาวาท (พูดเท็จ) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากปสุณวาจา (พูดส่อเสียด) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากผรุสวาจา (พูดคำหยาบ) และเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ)^{๓๓}

๑.๒ สัมมากัมมันตะ คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากอทินนาทาน (การลักทรัพย์) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากอพรหมจรรย์ (พฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์)^{๓๔} หรือเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดนินทา^{๓๕}

^{๒๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๗ - ๘.

^{๒๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๘.

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๔๗.

^{๓๑} พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๗/๔๗๑ - ๔๗๒.

^{๓๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๓๑ - ๒๓๔/๑๐๔ - ๑๐๕.

^{๓๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๑, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๒.

^{๓๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๑, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

๑.๓ สัมมาอาชีวะ คือ ละมิจฉาอาชีวะ สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ^{๓๖} คือ การประกอบอาชีพที่เว้นจากวจีทุจริต ๔ กายทุจริต ๓^{๓๗}

๒. อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง อธิจิตอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิเป็นต้นอย่างสูง เช่น ฌานสมาบัติที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนา หรือฌานสมาบัติ ๘ ที่ปฏิบัติด้วยความเข้าใจ มุ่งให้เป็นเครื่องหนุนออกจากรัก^{๓๘} พระพุทธเจ้าตรัสว่า การที่ภิกษุสงฆ์จากคามและอุทฺตลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน บรรลุทุติยฌาน บรรลุตติยฌาน จนถึงบรรลุตฺตมฌาน นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา^{๓๙} กล่าวโดยสรุปอธิจิตตสิกขา คือ การฝึกจิตจนเกิดสมาธิในระดับต่าง ๆ จนทำให้เกิดวิปัสสนาญาณได้ อธิจิตตสิกขา ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อธิบายเพิ่ม ดังนี้

๒.๑ สัมมาวายามะ คือ การสร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นใน ๔ อย่าง คือ ๑) เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ๒) เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๓) เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ๔) เพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนหาย ภิกษุญาณไฟบุลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว^{๔๐} กล่าวโดยสรุปสัมมาวายามะนี้ คือ การบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อการบรรลุธรรม

๒.๒ สัมมาสติ คือ การระลึกชอบ ระลึกในสติปัฏฐาน ๔^{๔๑} ได้แก่ มีสัมปชัญญะ มีสติพิจารณา ๔ อย่าง คือ ๑) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ๒) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ๓) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่^{๔๒}

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๒.

^{๓๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๑, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๓.

^{๓๗} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑ - ๒ - ๖ จิต เจตสิก รูป นิพพาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๐) หน้า ๓๔.

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๔๗.

^{๓๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๙.

^{๔๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๓, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๒, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๓๖.

^{๔๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๓, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๒ - ๑๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

๒.๓ สัมมาสมาธิ คือ สมาธิที่เจริญตามแนวของฌาน ๔^{๔๓} พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า สัมมาสมาธิ หมายถึง ภาวะที่จิตสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน^{๔๔}

สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ จัดเป็นกระบวนการเดียวกัน เพราะการเจริญสติและการเจริญสมาธิเป็นกิจกรรมที่ทำพร้อมกันและเกิดพร้อมกัน เนื่องจากสติคือการที่จิตสามารถกำหนดรู้อารมณ์ได้ทันทั่วทั้ง ส่วนสมาธิก็คือการที่จิตจับอยู่ที่อารมณ์เดียวกันนั้นได้อย่างมั่นคง การที่จิตตามทันอารมณ์และสามารถพิจารณาอารมณ์นั้นได้อย่างต่อเนื่องก็คือการทำงานของสติและสมาธิที่เกิดขึ้นพร้อมกัน^{๔๕}

๓. อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง อธิปัญญาอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาปัญญาอย่างสูง เช่นวิปัสสนาปัญญาที่กำหนดรู้ความจริงแห่งไตรลักษณ์^{๔๖} ในปฐมสิกขัตตยสูตร อธิปัญญาสิกขา คือ การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา^{๔๗} ส่วนในทุติยสิกขัตตยสูตร อธิปัญญาสิกขา คือ การทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน^{๔๘} ดังนั้น อธิปัญญาสิกขา จึงเป็นการศึกษาปฏิบัติที่ทำให้เกิดการรู้เห็นตามความเป็นจริง จนสามารถทำลายอาสวะกิเลสได้ และก่อให้เกิดการหลุดพ้น อธิปัญญาสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อธิบายเพิ่มเติม ดังนี้

๓.๑ สัมมาทิฐิ คือ ความรู้ในอริยสัจ ๔ ได้แก่ ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ในทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์)^{๔๙}

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๖.

^{๔๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๓๕/๔๒๓ - ๔๒๔, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๒.

^{๔๕} วชิระ งามจิตต์เจริญ, รศ.ดร., พุทธศาสนาเถรวาท (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐๘.

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๔๘.

^{๔๗} อ.จ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๙.

^{๔๘} อ.จ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙.

^{๔๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๓๕/๔๒๒, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๑.

๓.๒ สัมผัสกับปะ คือ ความดำริในการออกจากกาม (หมายถึง สิ่งที่น่าใคร่ น่าพอใจ หรือกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ) ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน^{๕๐}

สรุปได้ว่า การประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลมาใช้ในสังคมไทย ในด้านการศึกษาปฏิบัติอบรมตน ผู้ที่ประสงค์จะเป็นโสดาบันควรจะเรียนรู้และฝึกฝนอบรมตนตามแนวทางไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยการสำรวมกายและวาจา การทำจิตให้มั่นคงไม่ฟุ้งซ่าน ฝึกปฏิบัติเจริญวิปัสสนากรรมฐานเป็นประจำ การปฏิบัติไตรสิกขาในขณะเจริญวิปัสสนากรรมฐานทำให้สามารถปฏิบัติองค์มรรคทั้ง ๘ ได้ในเวลาเดียวกัน ในระยะแรกองค์มรรคทั้ง ๘ ยังมีกำลังอ่อน และเกิดไม่พร้อมกัน หากปฏิบัติต่อไปจนมีกำลังพอที่จะทำให้เกิดวิปัสสนาญาณ สามารถรู้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะสามารถทำลายกิเลสและสังโยชน์ลงได้

๔.๔ สรุปการประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันมาใช้ในสังคมไทย

คฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะเป็นโสดาบันควรดำเนินชีวิตดั่งตามอย่างวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ในสมัยพุทธกาล ที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำประโยชน์สุขของสาธารณชน ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ในขณะเดียวกันก็ฝึกฝนอบรมตนเพื่อความก้าวหน้าในทางธรรมอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อให้สามารถทำลายกิเลสและสังโยชน์จนหมดสิ้น จึงควรมีวิถีชีวิตและดำเนินชีวิตของตนใน ๓ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านการทำประโยชน์ตน ด้วยการประพฤติดตนเป็นคฤหัสถ์ที่ดี มีศีล ๕ บริบูรณ์ และเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ไม่ประกอบอาชีพค้าขายที่เบียดเบียนผู้อื่น ๕ ประการ คือ ค้าศตราวุธ ค้าสัตว์ และมนุษย์ ค้าเนื้อ ค้าของมีนเมา และค้ายาพิษ เป็นคฤหัสถ์ผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย ดำรงตนเป็นคฤหัสถ์ที่ดีประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ เป็นผู้ที่มีศรัทธา มีศีล ไม่ถือนมกลตืนข้าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อนมกล ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา และทำอุปัชฌาย์ในศาสนา ก่อน นอกจากนี้ ต้องปฏิบัติเพื่อความเจริญในสัทธรรมอีก ๕ ประการ คือ ไม่ละเลยการเยียมเยียนภิกษุ ไม่ทอดทิ้งการฟังสัทธรรม ศึกษาในอริสัจ มีความเลื่อมใสมากในภิกษุ และฟังธรรมอย่างไม่คอยคิดโต้แย้งเพ่งโทษ

๒) ด้านการทำประโยชน์ส่วนรวม ด้วยการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ๘ ประการ คือ ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล และจาคะ ชักชวนผู้อื่นให้เห็นภิกษุ ฟังสัทธรรม ทรงจำธรรมที่ฟังแล้ว พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม และปฏิบัติธรรมตามสมควร นอกจากนี้ ให้ใช้โภคทรัพย์ด้วยประโยชน์ ๕ ประการ คือ บำรุงบุคคลในครอบครัวและบริวารให้เป็นสุข บำรุงมิตรและอำมาตย์ให้

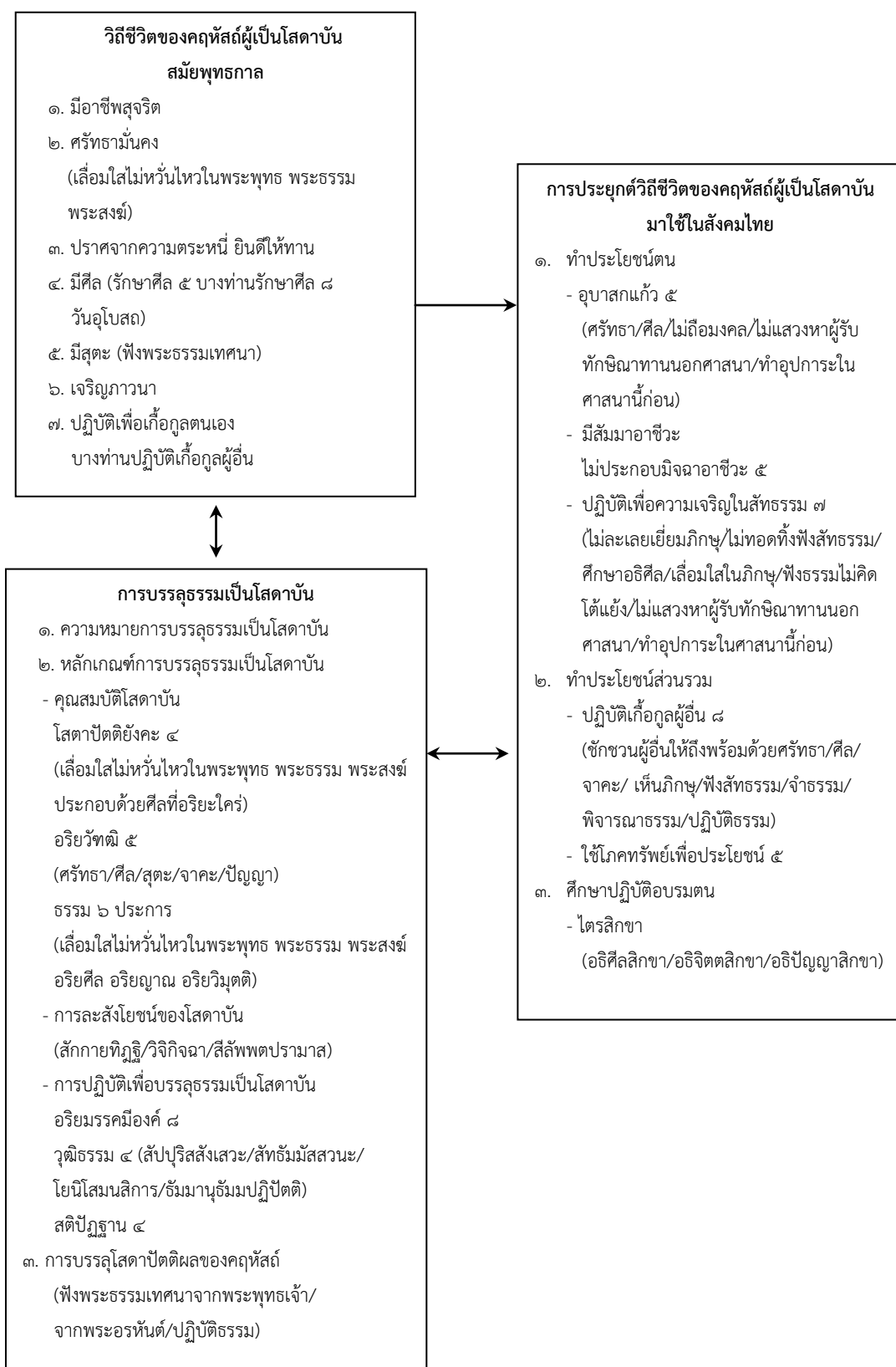
^{๕๐} ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๒, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๑.

เป็นสุข ป้องกันอันตรายของโรคภัยไข้เจ็บให้ปลอดภัย ทำพลี ๕ และตั้งทักษิณาที่มีผลสูงขึ้นไปโดยการ
อุปัชฌ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ

๓) ด้านการศึกษาปฏิบัติอบรมตน ผู้ที่ประสงค์จะเป็นโสดาบันจะต้องเรียนรู้และฝึกฝน
อบรมตนให้มีคุณธรรมและสามารถทำลายกิเลสได้ โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา
(การสำรวมกายและวาจา) อธิจิตตสิกขา (การทำจิตให้มั่นคงไม่ฟุ้งซ่าน) อธิปัญญาสิกขา (การเห็น
หรือรู้ตามความเป็นจริง) และปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘

ซึ่งสรุปการประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันมาใช้ในสังคมไทยได้ตามแผนภาพ
ในหน้าถัดไป

แผนภาพสรุปการประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันมาใช้ในสังคมไทย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวเคราะห์เรื่องวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาล เพื่อศึกษาการบรรลุนิพพานเป็นโสดาบันของคฤหัสถ์ และเพื่อประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันมาใช้ในสังคมไทย สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑.๑ วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาล

คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตประกอบด้วยการอยู่ครองเรือน มีครอบครัว มีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ มีอาชีพที่สุจริต มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดีในการให้ทาน มักจะถวายทานแต่เช้า ส่วนใหญ่จะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มารับภัตตาหารยังที่พัก หรือไปถวายทานที่วัด ภายหลังเวลาพระฉันอาหารแล้ว มักจะถือเครื่องสักการบูชา มีของหอม ดอกไม้ เป็นต้น ถือไทยธรรม มีผ้า เกสซ์ และน้ำปานะ เป็นต้น ไปวัดอีกครั้งเพื่อฟังธรรม คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันเป็นผู้มีศีล รักษาศีล ๕ อย่างมั่นคง บางท่านถือศีล ๘ ในวันอุโบสถ เช่น พระเจ้าพิมพิสาร อนุชาบิดนทิกเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา เมื่อทานอาหารเช้าแล้วจะอธิษฐานองค์อุโบสถ สวมเสื้อผ้าสะอาด ถือเครื่องหอมและดอกไม้ไปวัด คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันเป็นผู้ที่มีสุตะ มีการสดับฟังพระธรรมเทศนา มักจะไปวัดเพื่อฟังพระธรรมเทศนาในเวลาเย็น และเจริญภาวนาเป็นประจำ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ตลอดทั้งเป็นผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น บางท่าน เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระนางสุปปาวสา ชวกโกมารภัจ อนุชาบิดนทิกเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา มีโอกาสปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ชักชวนผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล จาคะ ให้ฟังพระสัทธรรม และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม บางท่าน เช่น นางขุชุตตราได้แสดงธรรมสั่งสอนผู้อื่นจนมีผู้บรรลุนิพพาน

คฤหัสถ์บางท่าน เดิมเป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด กระทำการทำงานที่ไม่ชอบ เช่น นางสิริมา บางท่านเป็นผู้ที่ไม่มีศีล กระทำปาณาติบาต เช่น นายพรานกุกกุณมิติ กระทำอทินนาทาน เช่น นางขุชุตตรา หรือเป็นมิจฉาทิฐิ ไม่มีความศรัทธา เช่น นางสารีพราหมณ์ เป็นผู้ที่ไม่เคยให้สิ่งของแก่ใคร เช่น อทินนบุพพะพราหมณ์ หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจนบรรลุเป็นโสดาบันแล้ว ท่าน

เหล่านักรับมีวิถีชีวิตที่ประกอบไปด้วยความศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย เป็นผู้เลื่อมใสชีวิตในทางที่ชอบและกระทำการงานชอบ เป็นผู้มีศีล มีความยินดีในการให้ทาน และเป็นสมาธิภูมิ

คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลมักจะอยู่ด้วยวิหารธรรม หรือยัตถธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิต หรือพักผ่อนหาความสุขยามว่างด้วยการเจริญอนุสสติ ๖ ได้แก่ เจริญพุทธานุสสติ (ระลึกถึงพระพุทธเจ้า) เจริญธัมมานุสสติ (ระลึกถึงพระธรรม) เจริญสังฆานุสสติ (ระลึกถึงพระสงฆ์) เจริญสีลานุสสติ (ระลึกถึงศีลของตน) เจริญจาคานุสสติ (ระลึกถึงจาคะของตน) และเจริญเทวตานุสสติ (ระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตนและของเทวดา) คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันส่วนใหญ่ มักจะเจริญพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระนางสุปปวาสา อนาคตปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา บางท่านเจริญกายคตาสติ เช่น นางเปสการีพราหมณี บางท่านเจริญมรณัสสติ เช่น นางเปสการ ธิตานายช่างหูก

๕.๑.๒ การบรรลุลหรรณเป็นโสดาบันของคฤหัสถ์

โสดาบันมีคุณสมบัติที่แตกต่างจากปุถุชนทั่วไปหลายประการ เช่น มีธรรมอันเป็นคุณสมบัติของโสดาบัน ๓ หมวด คือ ๑) โสตาปัตติยังคะ ๔ ได้แก่ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และประกอบด้วยศีล ๕ บริบูรณ์ ที่เป็นไปเพื่อสมาธิ ๒) อริยวัฑฒิ ๕ ได้แก่ เป็นผู้มืศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ๓) ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ ได้แก่ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีอริยศีล อริยญาณ และอริยวิมุตติ

การปฏิบัติเพื่อบรรลุลหรรณเป็นโสดาบันนั้นจะต้องปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ และประกอบด้วยวุฒิธรรม ๔ คือ สัมปรัสสังเสวะ สัทธัมมัสสวนะ โยนิโสมนสิการ และธัมมานุธัมมปฏิบัติ เพื่อที่จะนำไปสู่การบรรลุลหรรณ หรือการเห็นและเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงลักษณะ ๓ ประการ คือ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ซึ่งนำไปสู่ความเบื่อหน่าย คลายกำหนด ความหลุดพ้น โดยการละสังโยชน ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลพัพตปราคาส การเห็นดังกล่าวทำให้รู้และเข้าใจความจริงของชีวิต หรืออริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

คฤหัสถ์ส่วนมากในสมัยพุทธกาล บรรลุลหรรณจากการฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า หลักธรรมที่ทรงแสดงแก่คฤหัสถ์ส่วนมาก คือ อนุปปพิภกา และอริยสัจ ๔ ขณะที่คฤหัสถ์ผู้มีศีลได้ฟังพระธรรมเทศนาด้วยความศรัทธาอย่างตั้งใจ และใช้ปัญญาพิจารณาตามไป จนกระทั่งเห็นไตรลักษณ์อย่างชัดเจน โดยมีนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับการละสังโยชน โดยการประหาณทิฏฐิ และวิจิกิจฉา โดยไม่เหลือ ทำให้บรรลุลหรรณโสตาปัตติผล คฤหัสถ์ที่บรรลุลหรรณจากการฟังอนุปปพิภกา และอริยสัจ ๔ เช่น

พระเจ้าพิมพิสาร อนุชาบิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช และนางรัชชมาลา สำหรับผู้ที่บรรลุธรรมจากการฟังพระธรรมเทศนาอื่น เช่น ชีวกโกมารภัจ อทินนปุพพะพราหมณ์ นางเปสการ ธิตานายช่างทอ นางปุลณทาสี เป็นต้น ผู้ที่ฟังพระธรรมเทศนาจากพระอรหันต์ คือ นางสารีพราหมณ์ บางท่านได้ฟังพระธรรมเทศนา และปฏิบัติธรรมแล้วจึงบรรลุธรรม เช่น นางเปสการ ธิตานายช่างทอ ได้ฟังพระพุทธองค์สอนการเจริญมรณสติ นางได้เจริญมรณสติ เป็นเวลา ๓ ปี เมื่อได้ฟัง พระคาถาจากพระพุทธเจ้าอีกครั้ง ก็สำเร็จเป็นโสดาบัน ส่วนนางเปสการีพราหมณ์ ได้ฟังธรรมจากคฤหัสถ์ ผู้สำเร็จมรรคผล และนางได้เจริญกายคตาสติ พิจารณาไตรลักษณ์ และเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนกระทั่งสำเร็จเป็นโสดาบัน

๕.๑.๓ การประยุกต์วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลมาใช้ในสังคมไทย

คฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะเป็นโสดาบันควรดำเนินชีวิตดั่งตามอย่างวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ในสมัยพุทธกาล ที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำประโยชน์สุขของสาธารณชน ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ในขณะเดียวกันก็ฝึกฝนอบรมตนเพื่อความก้าวหน้าในทางธรรมอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อให้สามารถทำลายกิเลสและสังโยชน์จนหมดสิ้น จึงควรมีวิถีชีวิตและดำเนินชีวิตของตนใน ๓ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านการทำประโยชน์ตน ด้วยการประพฤติตนเป็นคฤหัสถ์ที่ดี มีศีล ๕ บริบูรณ์ และเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ไม่ประกอบอาชีพค้าขายที่เบียดเบียนผู้อื่น ๕ ประการ คือ ค้าสดรารูธ ค้าสัตว์ และมนุษย์ ค้าเนื้อ ค้าของมีนเมา และค้ายาพิษ เป็นคฤหัสถ์ผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย ดำรงตนเป็นคฤหัสถ์ที่ดีด้วยการประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ของอุบาสกแก้ว คือ เป็นผู้มีศรัทธา มีศีล ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกพระพุทธศาสนา และทำอุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา ก่อน นอกจากนี้ ต้องปฏิบัติเพื่อความเจริญในสัทธรรมอีก ๕ ประการ คือ ไม่ละเลยการเยียมเยียนภิกษุ ไม่ทอดทิ้งการฟังสัทธรรม ศึกษาในอริสัจ ๓ มีความเลื่อมใสมากในภิกษุ และฟังธรรมอย่างไม่คอยคิดโต้แย้งเพ่งโทษ

๒) ด้านการทำประโยชน์ส่วนรวม ด้วยการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ๘ ประการ คือ ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล และจาคะ ชักชวนผู้อื่นให้เห็นภิกษุ ฟังสัทธรรม ทรงจำธรรมที่ฟังแล้ว พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม และปฏิบัติธรรมตามสมควร นอกจากนี้ ให้ใช้โภคทรัพย์ด้วยประโยชน์ ๕ ประการ คือ บำรุงบุคคลในครอบครัวและบริวารให้เป็นสุข บำรุงมิตรและอำมาตย์ให้เป็นสุข ป้องกันอันตรายของโภคทรัพย์ให้ปลอดภัย ทำพลี ๕ และตั้งทักษิณาทที่มีผลสูงขึ้นไปโดยการอุทิศทรัพย์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ

๓) ด้านการศึกษาปฏิบัติอบรมตน ผู้ที่ประสงค์จะเป็นโสดาบันจะต้องเรียนรู้และฝึกฝนอบรมตนให้มีคุณธรรมและสามารถทำลายกิเลสได้ โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา (การสำรวมกายและวาจา) อธิจิตตสิกขา (การทำจิตให้มั่นคงไม่ฟุ้งซ่าน) อธิปัญญาสิกขา (การเห็นหรือรู้ตามความเป็นจริง) และปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลแตกต่างจากวิถีชีวิตปัจจุบันในสังคมไทยไม่มาก แม้ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตการครองเรือน และประกอบสัมมาอาชีพะ แต่วิถีชีวิตส่วนใหญ่ก็ยากที่จะถือปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ เนื่องจากมีสิ่งยวนใจมากมาย และชีวิตคฤหัสถ์เป็นทางคับแคบ ไม่สงบระงับ เพราะถูกบีบคั้นด้วยกิเลส และมีความห่วงใยในสิ่งต่าง ๆ ยากที่ผู้ครองเรือนจะบำเพ็ญเพียรได้บริบูรณ์ และก้าวไปสู่ความเป็นโสดาบันได้ ดังนั้น หากกำหนดเป้าหมายที่จะเป็นโสดาบันในอนาคต ก็ควรที่จะหันมาใช้ชีวิตที่ตั้งงามอย่างสงบและปฏิบัติตามอย่างวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ในสมัยพุทธกาล ตลอดทั้งหาเวลาว่าง วางภาระต่าง ๆ สละเรือน ไปศึกษาปฏิบัติอบรมตนอย่างจริงจัง แม้จะไม่สามารถทำให้บรรลุโสดาบันได้ในชาตินี้ ก็จะเป็นอุปนิสัยปัจจัยในภพต่อ ๆ ไป ทำให้ภพชาติและสังสารวัฏสั้นลง

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นอนาคามีในสมัยพุทธกาล
- ๒) ควรศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาล เปรียบเทียบกับวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะเป็นโสดาบันในสังคมไทย
- ๓) ควรศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของพระอริยบุคคลในสมัยพุทธกาล เปรียบเทียบกับวิถีชีวิตของบรรพชิตในสังคมไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล**. ชุด ๙๑ เล่ม. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย** ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จำเนียร ทรงฤกษ์. **ชีวประวัติพุทธอุบาสกในสมัยพุทธกาล เล่ม ๑ และ เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____. **ชีวประวัติพุทธอุบาสิกา เล่ม ๑ และ เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ. **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**. แปลและเรียบเรียงจาก What The Buddha Taught โดย Walpola Sri Rahula พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

บรรจบ บรรณรุจิ. **อสีติมหาสาวก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พร รัตนสุวรรณ. **พระอริยบุคคล**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๘.

พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์, ผศ. (สมาน กลยาณธมโม). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๔

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **อนุพุทธิกถาที่ปณี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏ-

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระพุทโธสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อสภมหาเถระ).

พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : Taipei : The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

_____. **พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร

โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

_____. **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

๒๕๒๖.

พระมหาสีสยาตอ (โสภณมหาเถระ). **วิปัสสนาธุระ หลักการปฏิบัติวิปัสสนา**. แปลโดย จำรูญ ธรรมดา.

กรุงเทพมหานคร : กองทุนธรรมจักร, ๒๕๔๐.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖ จิต เจตสิก รูป นิพพาน**. พิมพ์

ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๕๐.

_____. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๔ วิถีสังคหะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร :

หจก. ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๔๗.

_____. **มัตถิกโชติกะ ธัมมสังคณีสรูปตถนิสสยะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ

สัทธัมมโชติกะ, ๒๕๕๑.

มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย. **ปรมัตถธรรม ๔ จิต เจตสิก รูป นิพพาน**. กรุงเทพมหานคร :

เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๑๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. **ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล**. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๕.

วัชร งามจิตรเจริญ, รศ.ดร. . **พุทธศาสนาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๒.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธสาวก พุทธสาวิกา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและบันลือธรรม, ๒๕๔๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **มหาสาวิกาสมัยพุทธกาล**. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๖.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

เกศินี ลิ้มบุญสืบสาย. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชีวกโกมารภัจที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ดวงกมล ทองคนารักษ์. “บทบาทและความสำคัญของอุบาสิกาในพระพุทธานุสาสนาเถรวาท” . **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

ธนภุช ฉัตรเลขวนิช. “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตของอุบาสกในสมัยพุทธกาลและในสมัยปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บรรจบ บรรณรุจิ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอสีติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม” . **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน). “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาถวิล เตชะคำ. “อุบาสกในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาทองสุข สุจิตโต (ไกรพงษ์). “การศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตมนุษย์ในวรรณคดีพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาบุญชิต สุตโปรง. “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.

พระมหารุ่ง ปญญาวุฑโฒ (แรกชำนาญ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์สถานภาพ คุณสมบัติ และบทบาทของพระโสดาบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง). “การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

รังษี สุนทนต์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาลปนิชกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สินชัย วงษ์จำนงค์. “การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุนทรี สุริยะรังษี. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกผู้ได้รับเอตทัคคะ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

(๓) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ผ่านอินเทอร์เน็ต :

พระไตรปิฎกออนไลน์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.84000.org/tipitaka/> [๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓]

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ สกุล : นางสาวสมพร นันทรีกูร
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๑ มกราคม ๒๕๐๘
- สถานที่เกิด : จังหวัดนนทบุรี
- การศึกษา : ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) สาขาบริหารรัฐกิจ
มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร
สำเร็จการศึกษา ๑๔ มีนาคม ๒๕๓๐.
ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช กรุงเทพมหานคร
สำเร็จการศึกษา ๒๙ ตุลาคม ๒๕๔๔
- ประวัติการทำงาน : ข้าราชการพลเรือนสามัญ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู
ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๔ - ปัจจุบัน
ตำแหน่งปัจจุบัน นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการพิเศษ
สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๓๖/๖๒๕ หมู่บ้านศิริชัย ๕
ซอยพิบูลสงคราม ๒๒ ถนนพิบูลสงคราม
ตำบลบางเขน อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐.
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘-๑๘๖๘-๕๒๖๖.
E-mail : birdsbirds@hotmail.com.